

SOME SOCIAL-PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF TEENAGERS, BENT TO DEVIANT BEHAVIOR

Zamashkina O.D.

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Department of Social Work, Social Pedagogy and Physical Education
Izmail State University of Humanities,
Izmail, Ukraine*

ДЕЯКІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІДЛІТКІВ, СХИЛЬНИХ ДО ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ

Замашкіна О.Д.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
кафедра соціальної роботи, соціальної педагогіки та фізичної культури
Ізмаїльського державного гуманітарного університету,
м. Ізмаїл, Україна*

Особливу групу ризику з формування девіантної поведінки складають підлітки, оскільки їхній вік в онтогенезі людини - найскладніший період, коли не лише відбувається докорінне перетворення сформованих раніше психологічних структур, але й починають виникати нові утворення, закладатися основи для свідомої поведінки, у формуванні соціальних установок та моральних якостей починає визначатися загальна спрямованість.

Під девіантною поведінкою розуміють «систему вчинків, що відрізняються від загальноприйнятих у суспільстві норм права, культури, моралі...» [4, с. 117]. Якщо говорити про соціально-психологічні особливості дітей, яким властива девіантна поведінка, то більшість дослідників (Є. Заїка, Н. Крейдун, Н. Максимова, Ю. Можгинський, А. Реан, М. Тишкова, А. Ячина та ін.) виділяють наступні: знижене перенесення труднощів повсякденного життя у поєднанні з спокійним ставленням до кризових ситуацій; прихований комплекс неповноцінності при яскравому зовнішньому зображенні свої переваги; зовнішня комунікативність, соціальність і страх перед емоційним контактом; прагнення казати неправду; безвідповідальність, втеча від необхідності прийняття рішень; стереотипність і повторюваність поведінки; залежність; тривожність [2].

Загалом дитячі девіації характеризуються заниженою критикою до вчиненого проступку та можливістю рецидиву, причому самими дітьми вони оцінюються як вираження самостійності, прояв героїзму і дорослості. До таких проявів можуть призводити властивості особистості, які були закладені на ранніх етапах становлення, певні взаємовідносини з оточуючим світом, приклади негативної поведінки дорослих,

що стають умовою і в подальшому призводять до безпосереднього закріплення реактивної агресії в якості особистісної.

Необхідно зауважити, що розрізняють такі основні види девіантної поведінки як агресивна поведінка, делінквентна поведінка, суїцидальна поведінка, залежна (адиктивна) поведінка.

Наприклад, Є.І. Рогов виділяє такі фактори агресивності: агресивна поведінка батьків, за якими повторює дитина - відчуваючи стан батьків, ніби «заряджається» від них негативними емоціями та агресивністю; прояв нелюбові до дитини - в цьому випадку у дитини буде формуватись відчуття беззахисності, небезпеки та ворожисть до оточуючого світу; довгі та тривалі фрустрації - їх джерелом можуть бути самі батьки і інші найрізноманітніші причини; приниження, неповага до дитини з боку дорослих [2].

Вчені (А. Бандура, Уолтерс Р., Е. Фром та ін.) зауважують, що загальними проявами агресивності підлітків є високий рівень афективності; імпульсивність реакцій; частий вибір критичного реагування; недефіренційована спрямованість реагування; високий рівень готовності до агресії.

Під делінквентною поведінкою розуміють асоціальне, протиправне поведіння людини, яке проявляється у вчинках (діях або бездіяльності), що завдають шкоди як окремим людям, так і суспільству в цілому. До неї відносять шкільні прогули, дрібне хуліганство, участь в асоціальній групі тощо. Вчені (Ільїн Є.П., Личко А. Е., Танчин І.З. та ін.) стверджують, що делінквентна поведінка неповнолітніх складається з соціально-деформованої поведінки: підлітки порушують вимоги вікових соціальних ролей, що, як правило, призводить до зміщення провідної діяльності; соціально-моральної деформації поведінки (поведінка підлітків суперечить рольовим вимогам і пов'язана з вкрай аморальною поведінкою: вживанням алкоголю і наркотиків); соціально-моральної правової деформації поведінки (порушення вимог соціальних ролей інорм моралі і права) [1, с.180].

Особливу групу утворюють підлітки із ризиком до суїциду. Саморуйнівна поведінка психологами розглядається як певний акт відчаю, неможливість дитини в подальшому керувати власним життям. Суїцид у підлітковому віці має свою специфіку, яка обумовлена віковими особливостями: вчинок не усвідомлений до кінця, дуже часто дитиною сприймається як романтичний або героїчний.

Вчені М. Бердяєв, В. Бехтерєв, В. Кондрашенко, А. Личко, Е. Шнейдман та багато інших одноставно виділяють основні причини суїцидальної поведінки підлітків: втрата кохання або нерозділене кохання; приниження; сильна перевтома; відмова механізму самозбереження людини внаслідок алкогольного сп'яніння або вживання психотропних речовин; ототожнення себе з кумиром - самогубцею; втрата контролю над своєю поведінкою (фрустрація або афект).

Суїциду, частіше за все, передують побутові, навчальні або особисті конфлікти, які уявляються підлітку вкрай значимими, для яких характерні внутрішні кризи і драматизація стану. У зв'язку з цим для підліткової суїцидальної поведінки характерні швидше афект і порив, ніж обміркування і обґрунтування; задуми і спроби самогубства, ніж завершені суїциди, так як наявна поведінка демонстрації і шантажу не для смерті, а для впливу на обраних оточуючих. В цьому випадку суїцидальною поведінкою має на меті вплив на умови або обставин життя і на людей, від яких ці умови (обставини) залежать. Адиктивна поведінка – це відхилення, що характеризується прагненням до відходу від реальності шляхом штучної зміни свого психічного стану за допомогою прийому деяких речовин чи постійною фіксацією уваги на визначених видах діяльності, що спрямована на розвиток і підтримку інтенсивних емоцій. Дослідники проблем адиктивної поведінки вважають, що незалежно від типу акцентуації характеру, зі схильністю до адиктивної поведінки корелює низка особистісних ознак: відсутність установки на працю й навчання, відсутність самоконтролю, чутливість до сторонніх впливів (Н.С.Буторіна); психічна незрілість – інфантилізм (М.І.Буянов); цікавість до «забороненого плоду», потяг до екстремальних видів діяльності у неформальних підліткових групах (Б.С.Братусь, П.І.Сидоров); потяг до гострих переживань (А.Рослякова); неадекватна самооцінка (І.Г.Безпалько, Н.Я.Іванов) [3, с. 20].

Отже, можемо виокремити деякі спільні психологічні особливості, котрі притаманні для девіантних підлітків: проживання у неблагополучній сім'ї, переважаючим стилем батьківської опіки є гіперпротекція чи педагогічна запущеність, недостатня причетність дитини до позанавчальної соціально схвалюваної діяльності, комунікативні труднощі, атрибутивний тип дорослішання (наслідування зовнішнім ознакам дорослості), нерозвинутість морально-правової свідомості, перебільшення негативного чи позитивного ставлення до себе, різко негативна оцінка системи суспільних санкцій тощо.

Список використаних джерел:

1. Кікалішвілі М.В. Делінквентна поведінка: поняття, ознаки та детермінанти //Юридична наука. - № 2(56). – 2016. - С.177 – 190.
2. Кірейчев А. Особистісні особливості підлітків із нормативною і девіантною поведінкою [Електронний ресурс] / А. Кірейчев. - Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/23830/1/12-82-89.pdf>
3. Самойлов А.М. Адиктивна поведінка як одна з форм девіантної поведінки підлітків [Електронний ресурс] / А.М. Самойлов. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdpu_pp_2014_41_94
4. Соціальна педагогіка: словник-довідник / За заг. ред. Т.Ф. Алексеєнко.- Вінниця: Планер – 2009. - 542 с.